

PESNIČKO TKANJE, PROTIV UROKA

(Đorđe Despić: *Autohipnoza*, Narodna biblioteka „Stefan Prvovenčani“, Kraljevo, 2021)

Pesma „Sunčanica“ iz pesničke zbirke *Pesme i drugi ožiljci* tematizovanjem osobitog viđa pesničkog razgovora sa samim sobom, pažljivog osluškivanja zbivanja u biću lirskog subjekta kako bi se u ambijentu letnje vreline doseglo čilenje sopstva, diskretno nagoveštava postupak autohipnoze na čijim se razvijenim, sasvim uobličenim temeljima zasniva recentna pesnička knjiga Đorđa Despića. Takav poetski metod upotrebe ključnih, raznovidnim asocijacijama impregniranih reči ne bi li se intencionalnim izazivanjem stanja meditativnosti i relaksiranosti pokrenula sfera nesvesnog, metod koji podrazumeva ne samo paradoksalni spoj izuzetosti od spoljašnjeg sveta, usredređenosti na reč-okidač, i istovremene potpune otvorenosti za sadržaje nesvesnog, nego i ukazuje na dvostruku poziciju lirskog subjekta (on je i hipnotizer i hipnotisani) proteže se kroz tri pesnička ciklusa *Autohipnoze*. Literarno oblikovanje i preosmišljavanje ličnih sećanja, gravitiranje ka iracionalnom i prisustvo metatekstualne ravni izražene komunikativnim i imaginativno podsticajnim jezikom takođe predstavljaju svojstva ove Despićeve pesničke zbirke nagoveštena njegovim pesničkim prvencom. Imajući u vidu diskretne i eksplicitne veze *Autohipnoze* i njene literarne prethodnice, kao i kompaktno razvijanje određenih tema, motiva i dominantnog stvaralačkog modela u ovoj pesničkoj zbirci, njen epigraf – misao Vilijama Blejka o tome da mora „stvoriti svoj sopstveni sistem ili će moje misli orobiti neki drugi čovek“ – postaje naročito signifikantan: Despić teži i uspeva da stvori sistem, estetski koherentnu poetsku celinu.

Pomenuti poetski postupak samoindukovanog hipnotičkog stanja evidentan je najpre u poetskom ciklusu „Autohipnoza“ u kome se autosugestijom meditativno evociraju figure bližnjih (oca, majke, nane) i s njima spleteni krizni, bolni trenuci mladalačkog doba ili pak utopijski prostori detinjstva. Pesma „Kad kažem sad“, kojom se otvara ciklus, ne samo da temporalnom odrednicom *sad* sugeriše namerna pomeranja koje lirski subjekt teži da ostvari unutar sopstvene svesti, nego i naslovom upućuje na refrensko ponavljanje stiha „kad kažem sad“. Figurirajući kao autohipnotička repetitivna formula zahvaljujući kojoj lirski subjekt izaziva skrivene sadržaje svog unutrašnjeg sveta, ovaj stih najpre iskrsava na početku pesme, u prvoj kompozicionoj celini, kada nakon „talasa nekakve lakoće“, osećanja slobodnog pada i potonuća „dvostruko dublje“, lirski subjekt, distanciran od telesnog i misaonog, stupa u svoju potisnutu istoriju, „na izvoriste bola i straha“. Opterećujuće, bolno iskustvo rastanka lirskog subjekta kao dvanaestogodišnjeg dečaka s ocem, kompoziciono

se ostvarujući kao druga poetska celina, protiče u znaku postupnog, potresnog dočaravanja uzbuđene, drhtave očeve figure, lirskog subjekta-dečaka skrhanog bolom i osećanjem krivice, kao i jakog mirisa lipe u samom „središtu rastanka“, onakvog kakvog ga poetsko ja u hipnotičkom stanju vidi: „kao u nekom šamanskom / plesu / grlite se / u glasnom plaču / stopljeni / a cepate se“. Živa prisutnost te paralelne, potisnute stvarnosti slabi u trećoj, završnoj kompozicionoj celini ponovnim iskršavanjem refrena „kad kažem sad“ kojim se označava ne samo smireno napuštanje krizne situacije kao sadržaja nesvesnog, nego i prevazilaženje teskobe i krivice koje je ona stvarala u biću lirskog subjekta. Motiv krede i na asfaltu nacrtanog nedovršenog srca u tom pogledu je indikativan: odbačena kreda i blede, nedefinisano srce što ga lirski subjekt-dečak zapaza rastajući se s ocem, evociraju, u vremenskom nizu redom, najpre motiv izmrvljene krede koju lirski-subjekt, nakon rastanka, donosi u Novi Sad, a potom i imaginarno, posredstvom pesničkog stvaranja simboličko, isceljujuće dovršavanje nedostajućeg oblika s pločnika. Figura oca podjednako je prisutna u deskriptivno-refleksivnoj pesmi „Dečak u iznošenom džemperu“, u kojoj se motiv putovanja vozom, ušuškanosti lirskog subjekta-dečaka u očevom krilu i znatiželjnog posmatranja unutrašnjosti kupea i predela što kroz prozor promiču, stapa sa žudnjom lirskog subjekta za daljinama. Takav radoznali, nomadski duh, sanjarenje i čežnja za avanturom preovladavaju i u pesmi setne intonacije „U tami ispod ormana od orahovine“, u kojoj detinja igra autićima što krstare šarama na tepihu čiji rub predstavlja stanište izmišljenih destinacija prerasta u zapitanost sad već odraslog lirskog subjekta o potencijalnoj nezavršenosti dečake/životne igre.

Atmosfera vedrine u pesmi „Jedna neusnimljena fotografija“ u kojoj fotograf na beogradskoj železničkoj stanici, okretno i maštovito, nagovara lirskog subjekta i njegovu majku da poziraju za „uspomenu iz Beograda“, preokreće se potom u setu povodom nikad prispele fotografije; u duhu izneverenog očekivanja, lirski subjekt pomirljivo konstatuje: „uskraćeni za uspomenu / polako odustajemo / i puštamo da snimak / iščezne u nama“. U skladu s autohipnotičkim postupkom uranjanja „malo dublje u kadar / u sećanje“, lirski subjekt pesme „Mladunče u ulici Alberta Tome“ opisuje letnji dan kada je kao dečak u podrumu zapazio „dva sjajna oka mačke / koja u zubima prenosi / mladunče / na neko bezbednije mesto“. Pripisivanjem metaforičke vrednosti ovoj reminiscenciji – jer lirski subjekt u majčinom pogledu do te mere prepoznaje sjaj mačjih očiju da čak i na vratu, ispod kragne, nedvosmisleno oseća tragove „brižnog ugriza“ – figuri majke, lepe i radosne kako o njoj svedoči prethodno pomenuta pesma „Jedna neusnimljena fotografija“, pridružuje se i svojstvo brižne zaštitnice.

Prostori sreće koji se, s jedne strane, vezuju za majčinu pojavu, u pesmama „Ograda u Stevana Musića“ i „Dečak iz vode“, s druge strane, bogate se novim semantičkim slojevima. Miris ulja na dotrajaloj ogradi u Ulici Stevana Musića asocira lirskog subjekta na pastoralni ambijent detinjstva, na letnje raspuste na Torniku, čobanska konačišta i dedine šupe „koje su sve mirisale / kao ta ograda / u Stevana Musića“. Zahvaljujući toj sugstivnoj premreženosti unutrašnjeg sveta slikama/mirisima/utiscima, tim iznenadnim sinapsama koje Despić

označava „neuronskom alhemijom“, pretvaranjem određenog sećanja „u žive titraje“, hipersenzitivnost lirskog subjekta ispoljava se kroz želju da još jednom dodirne ogradu, udahne „još jednom / početak sveta / za jednog dečaka“. O žudnji za povratkom ranog doba i njemu svojstvene lakoće postojanja svedoči pesma „Dečak iz vode“, njena arhajska, antička atmosfera blistavo sazdana od elemenata plotskog, fizičkog (kovrdžavi, bosli lirske subjekt-dečak koji, sedeći na zidiću kamene kuće na moru, poput mladog Dionisa/Bahusa, slasno jede grožđe) i kontemplativnog, metafizičkog (lirski subjekt u svojoj opekotini od meduze, tom tragu „pod desnom miškom“, zapaža neprijateljski stav mora prema zemaljskoj/ljudskoj sferi, te sopstvo oseća kao poprište borbe između elemenata). Vibrantne poetske slike, bliske stanju snoviđenja, vrhune se u pokušaju poetskog subjekta da, oslušujući školjku, nazre poruke pomirenja; umesto njih čuje samo huk, ono što se percipira kao „stidljiva memorija / s morskog dna“. Ovi stihovi, ujedno, raspolažu autoreferencijalnom crtom – i potisnute slike, autohipnotički prizvane, poetskim jezikom izražene i tako simbolički prevaziđene, predstavljaju samo stidljivu memoriju sa dna bezobalnog nesvesnog.

Utopijski period detinjstva podjednako tematizovan u tvorevini „Pesma, tkanje“ utemeljen je na poetskom dočaravanju spokoja i topline starinskog, skromnog naninog stana, plavih, reljefnih, cvetnih šara po zidovima, starih porodičnih fotografija, melodije „Svilen konac“ što dopire s radio-aparata i mističnih šara pirotskog ćilima. Upravo ćilim figurira kao značajan motiv jer ne samo da lirski subjekt u njegovoj crvenoj boji, „koja dominira / protiv uroka“, prepoznaje razlog što je preživeo udar struje, već se njime, kao i naslovnom odrednicom – tkanje – upućuje na motiv veza i nane vezilje. Pored toga što se ovom pesmom ostvaruje lirsko sećanje na voljeno biće, njome se istovremeno podvostručuje odnos lirskog subjekta prema nani budući da on, poetski samosvesno, uočava sličnost između njenih i svojih aktivnosti – i lirski subjekt tka, ali svoj ručni rad magijskog dejstva, „svoje pesničke šare / protiv uroka“.

Drugi pesnički ciklus „Ispod stiha“, obeležen autoreferencijalnim impulsom, otvara pesma „Udica“ u kojoj se autohipnotički poetski postupak semantički jednači s pozicijom pecaroša koji na zaleđenoj površini kroz rupu pušta mamac „da lagano tone / i čeka da oseti trzaj / iz dubine“. Spuštajući reč *zima* kao udicu „u tišinu ove beline“, lirski subjekt se suočava s davnašnjom, nelagodnom uspomenom propadanja kroz led po kojem su se širili „tanki kapilari / nalik na vodoravnu puzavicu / koja ide od tebe / a zapravo bi da te povuče / k sebi“. Ta zaposedajuća, opasna situacija upućuje istovremeno kako na rizični, potencijalno vratolomni prostor pesme koji zahteva osećajnu istančanost, verbalnu okretnost i smisaonu zaokruženost da se ne bi propalo pod ledenu ravan značenja, tako i na pogubnu varljivost sećanja po kojem se hoda kao „po sleđenoj kori jezera“. Pesma „Opiljak“, apostrofirajući motiv autonomnog života uspomena i njihovog nepredvidivog prodora u stih, protiče u znaku snažne metafore: metalni opiljak s eksplozivne kapisle koji je posle dve nedelje lutanja telom lirskog subjekta-dečaka volšebno izbio kroz kožu desnog dlana upućuje zapravo na slobodno, hirovito lutanje poetskih slika koje misteriozno izbijaju na površinu pesničke svesti/tvorevine, bez pravila, kao „neki iščezli fragment / iz sna“. Da je pri-

roda tih kapricioznih, neuravnoteženih sećanja podjednako opasna kao i pesnički poduhvat opaža se u tvorevini „Potisnute reči“: čovek kojeg lirski subjekat sreće jednog zimskog jutra i čiji je pogled pun drame „potisnutih reči / skrivenih duboko / poput legla zmija / u utrobi leša“ figurira zapravo kao alter ego lirskog ja, vlastita suma bolnih, pritajenih iskustava.

Prepoznajući u vidljivom svetu tragove nevidljivog (u vijugavim otiscima trokrakih nožica znak želje i ritual udvaranja), poetski subjekt tvorevine „Pesma, skriveni dodir“ izražava želju da i njegova pesma, „osim tragova / na površini hartije“, „progovori i svojom dubinom“. Ovakvom obznanom zagubljenih/potisnutih slika, definisanom kao „skriveni dodir ruke / ispod beline / svečanog stolnjaka / nad kojim se rumeni / osveštano vino / i želja u obrazima“, apostrofirana je sakralnost poetskog stvaranja, uzvišeni, ceremonijalni čin nastanka pesme. Sam proces dosezanja dubine stihova, opisan u ovoj pesmi kinetičkim pojmom propadanja kroz slojeve značenja, u poetskom ostvarenju „Poremećaj“ preciznije se definiše kao smisaono survavanje, „padavica u tekst / ili / kratak strmoglav u svet fikcije“. Ovim poetskim formulacijama ne samo da se ukazuje na način na koji se u pesničkoj svesti dosežu skroviti sadržaji, nego se njihova vrednost ispoljava i s recepcijskog stanovišta – čitalac podjednako doživljava vrtoglavo poniranje i povezivanje naizgled udaljenih pesničkih asocijacija i metaforičkih sklopova.

Treći pesnički ciklus „Video si“ tematizuje pojave iz svakodnevnog života kao povode za pesnička kontempliranja, te neobične fragmente svakodnevice, imenovane u pesmi „Mala čuda“ sitnim, otkrivačkim analogijama šaržiranim moćnom, zagonetnom istinom ili snažnom simbolikom. Infernalni motivi (poput utvarne crvene, zgrčene ruke u tvorevini „Red right hand“ koja naslovom upućuje na istoimenu pesmu Nika Kejva, ili eshatoloških predosećaja tokom vađenja krvi u pesmi „Ti čekaš svoj red“), kao i elementi zloknobnosti i strepnje (poetska anticipacija skoka devojke s ograde mosta i motiv utopljenice prisutni u pesmi „Ljubavna priča“) dominiraju u ovom pesničkom ciklusu. Slike nemilosrdnosti i teškobe u svetu prirode (pesme „Nelagoda“ i „Jesenji prizor“), ali i prizori dehumanizovanog, bezosećajnog sveta što pomno prati radosnu uskomešanost golubova „u nadmetanju za semenke / koje im starac baca“, ali odbija da primeti stravu pregaženog goluba „na sledećem asfaltu“ (pesma „Drob“) upućuju, zajedno sa prethodno navedenim uvidima u pasusu, na Despićevu rafiniranim jezičkim izrazom uobličenu predilekciju ka sferi iracionalnog i oblikovanju poetske vizije one tamne, od utopijskih prostora detinjstva distancirane strane postojanja.

Stanje tromosti, bezvoljnosti lirskog subjekta dok šeta ispod drvoreda u cvatu u pesmi „Preosetljivost, iznenada“ (ciklus „Video si“) samo naizgled svedoči o obamrlosti njegovog bića zbog sparnog popodneva – osećanje besmisla i besciljnosti posledica je zapravo zamora od bolnih iskustava, u pola glasa apostrofiranih kroz motiv neugodnog, teškog mirisa lipe, za lirskog subjekta uvek spletenog sa sećanjem na rastanak s ocem. Posmatrajući mrave i svice, koji svojom pojavom u pesničkoj svesti preludiraju idilične slike rane mladosti, pažnja lirskog subjekta, nimalo proizvoljno, usredsređuje se potom na pčelu otežalu od cvetnih srži. Njena aktivna, trudoljubiva priroda i želja da, uprkos teretu, uzleti ka žuđenoj

livadi ne samo da kontrastira inertnoj letargiji lirskog subjekta, nego ga i smešta u stanje potpune opčinjenosti takvim bićem pred kojim se spušta na kolena „kao pred nekom svojom / boginjom / u čiji si hram / prvi put ušao“. Ovakvom aluzijom na grčko božanstvo nižeg reda, nimfu Melisu, koja je ljude naučila uživanju u upotrebi meda i čije ime znači *ona koja ublažuje*, objašnjava se otuda ne samo antički, religiozni fon navedenih stihova, nego i potreba lirskog subjekta za umirenjem/isceljenjem. Imajući u vidu značenje motiva pčele u pindarovskom smislu (kao simbola pesništva jer je Pindar, kako beleži Pausanija, počeo da peva nakon što su mu usnulom pčele oblepile usne voskom), čin klečanja lirskog subjekta pred božanskom, inspirišućom pčelom označava apoteozu samog poetskog čina. Motiv pčele, najzad, u svetlu Rilkeove misli o ljudima/stvaraocima kao pčelama nevidljivog, o njihovom zanesenom skupljanju meda vidljivog kako bi se njime napunila košnica nevidljivog, rezonira kako sa stihovima ove pesme, tako i sa povlašćenim pesničkim postupkom zbirke: takva stvaralačka staza – od sfera očevidnog i primetnog ka predelima neočiglednih, skrivenih značenja – programski je utisnuta na nadahnutim stranicama Despićeve pesničke knjige.